

KİŞİSEL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNSANIN KENDİNİ TANIMASI VE İNSAN DOĞASI

Yener ÖZEN¹ Fikret GÜLAÇTI²

¹⁻²Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Özet: Sorumluluk, kişinin kendisi ve çevresinin kaliteli yaşaması için yapması gereken görevleridir. Sorumsuzca davranan bireyler, sorumsuzluğun acı sonucunu hayatları içinde yaşar ve yaşatırlar. Çevre bilinci yoksunu olan, piknik alanlarında içeceklerini içtikten sonra şişeleri ağaç diplerine fırlatarak orman yangınına sebep olan, denizlere insan hayatını tehdit eden kimyasalları sorumsuzca döken, çocuklarını sokağa atanlar. Kişisel sorumlulukları ve toplumsal-sosyal sorumlulukları olmayan binlerce insan; kendileri, toplumun diğer üyeleri ve çevrelerindeki yaşamı bir tehdit haline getirmektedir. Sorumluluğun kaynağı ve hangi duyuşsal alanlara ne tür yüklemeler yapılarak sorumluluk sahibi bireyler yetiştirilebilir. Bu çalışma da Sorumluluk insan karakterinin bir bileşeni olduğuna göre insan doğasının da bir parçası olup olmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk Duygusu, İnsanın Kendini Tanıması, İnsan Doğası

PERSONAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT SELF-KNOWLEDGE OF HUMAN AND HUMAN NATURE

Abstract: Responsibility of the person's quality of life for themselves and the environment are the tasks that need doing. Individuals who act irresponsibly, the painful consequences of irresponsibility in their lives and live lives. Environmental consciousness deprived of a picnic in the fields of drinks after drinking bottles, tree roots by throwing forest fires causing the sea to human life threatening chemicals irresponsibly shed their children to the streets throwing. Personal responsibility, social responsibility and community of thousands of people who do not have, themselves, other members of society and the environment makes a threat to their life. Auditory areas of responsibility of what kind of resources and downloads which can be made responsible individuals can be trained. Responsibility is also a component of this work is the human character than whether or not parts of human nature are discussed.

Keywords: Sense Of Responsibility, Self-Knowledge Of human, Human Nature

1. GİRİŞ

Kişisel sorumluluk kişinin kendisine yönelik sorumluluğu olarak ele alınmaktadır ve kişinin kendi benliğine yönelik sorumluluğu ve kişinin kendi bedenine yönelik sorumluluğu olmak üzere iki kısımda incelenmektedir (Hamilton & Fenzel, 1988: 68). Kişisel sorumluluk kişinin kendi benliğini güçlü kılmak adına çabalarını, diğerleriyle başkalarının sınırlarını zorlamayan ve saygıya dayalı bir iletişimi benimsemesini, kendi seçimlerinden sorumlu olmasını ve bu seçimlerin sonuçlarını üstlenmesini, kendi hayatını kendinin yönlendirmesini, fiziksel ve duygusal iyi oluşunu sağlamasını, sorumlu bir biçimde hissetmesi ve düşünmesi gibi öğeleri içermektedir. Kişinin kendisine karşı sağlıklı bir kimlik kazanmak, sağlıklı değerler edinmek, sağlıklı algılama ve değerlendirme yollarına sahip olmak ve sağlıklı kişilerarası ilişkiler geliştirmek gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Messina, 2004: 145).

Bireysel sorumluluk, yaşamda açık amaçlar belirleme ve bu amaçlara ulaşmak için tüm sorumlulukları ve görevleri tamamıyla kabullenmektir. Sorumluluğu yüksek olan birey üstlendiği işleri ve görevleri çok zor olsa bile tamamlar ve yaptıklarının sonuçlarına katlanır. Bu kişiler genellikle, yapılması gereken bir görev olduğunda diğerleri tarafından görevi tamamlamak için seçilirler (Nelson ve Low, 2004: 84).

Sorumluluk duygusunun ne olduğunu açıklamayı amaçlayan Schlenker ve arkadaşları

(1994:609–614) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre sorumluluk duygusunu anlamamıza imkân veren üç boyut vardır. Kuram bu üç boyutu temsilen “Üçgen Sorumluluk Kuramı” adıyla anılmaktadır. Olay, kurallar ve kimlik kuramın boyutlarını oluşturmaktadır. Olay, olan ya da olması beklenen durumdur (sınav, sunum, performans, vb.), kurallar, durumla ya da yönetsel yönüyle ilgili kural ve beklentilerdir, kimlik ise, durum ve kurallarla ilgili kimliksel imajdır. Bu durumdaki yaşanan sorumluluk kişi için bu boyutların ne kadar önemli ve aradaki bağlantı ne kadar güçlü olduğuna bağlı olarak değişecektir. Olay ve kimlik arasındaki bağlantı güçlüyse kişi kişisel kontrolünü işin içine katacak ve sonucu tahmini olarak kestirerek, istenilen sonucu almak için çaba harcayacaktır. Eğer kimlik ve olay arasındaki bağlantı güçlü değilse, kişi sonuçta kendi kontrolünün belirleyici olduğuna inanmıyorsa, sonucu dış faktörlere bağlayacaktır. Olay ve kural bağlantısı güçlü ise, kurallar açık ve ayrıntılı ise sorumlu davranış artacaktır. Ancak kuralların belirsiz olduğu ve bağlantısız algılandığı durumlarda ihlal etme oranı artacaktır. Nelson ve Low (2004: 1), sorumluluğu bir kavram olarak ele alıp bireysel sorumluluk adı altında tanımlamaya çalışmışlardır. Onlara göre, bireysel sorumluluk kendi sorumluluğunu üstlenmek, kendinden sorumlu olmak, başardığında diğerlerini değil, sadece kendini kutlamak ve başaramadığında ise sadece kendini suçlamaktır.

Bireysel sorumluluk, yaşamda amaç belirleme ve bu amaca ulaşmak için tüm sorum-

lulukları üstlenme isteğidir. Böylece birey amaçlarına ulaşmadaki başarısızlıklarından dolayı diğerlerini değil, sadece kendini suçlar. Bu durumda bireyin kendini tanıdığının göstergesidir.

Kendini tanıma, insanın psikolojik ve fiziksel açıdan kendinde olanları bilmesi, kendinde olanların farkında olması ve bunları doğru değerlendirmesi ile ilgilidir. Bir insanın fiziksel özelliklerini, duygularını, düşüncelerini, istek ve gereksinimlerini, güçlü ve zayıf yönlerini, amaç ve değerlerini, yeteneklerini ve becerilerini tanıması / bilmesi ve bunların farkında olmasını ifade eder. Kendisini iyi tanıyan bir insan yaşayacakları karşısında neler hissedeceğini, neler düşüneceğini ve nasıl davranacağını olacağı/yaşanacağı yakın öngörebilir.

Kendini tanıma isteği, bütün insanlarda görülür. Kendisiyle ilgili bilmediği bir şeyleri öğreneceği düşüncesi büyük bir heyecan yaratır insanda. Bu heyecan, korkuyla karışık bir merak duygusudur aslında. Bu tür duyguların yaşanması kaba bakışla şaşırtıcı gibi görünse de insanoğlunun kendisinden sakladığı bir şeye sahip olduğunun farkında olmasından kaynaklanır bu durum. Herkes zaman zaman kendisini anlayamaz, yaptığı davranışa anlam veremez.

Kendini tanıma denildiğinde esas olarak insanın kendisinin ruhsal özelliklerinin farkında olması, kendi ruhsal özelliklerini bilmesi kastediliyor olsa da insanın bedeninin farkında olması da kendini tanıması ile yakından ilişkilidir. Birçok insan beden-

sel özelliklerinin farkında olsa da bunların bazılarını kabul etmek istemez – sanki öyle değilmiş gibi davranır. Örneğin birçok kişinin şişman bulmadığı ve nesnel ölçütlerin normal vücut ağırlığında gösterdiği bazı kişiler kendilerini şişman bulabilirler. Normal vücut ağırlığında olan bu kişilerin bazıları da bu değerlendirmelerinden etkilenerek zayıflamak amacıyla çeşitli uğraşlara girerler. Verilen bu örnek kişinin bedenini değerlendirmesinde bir yanlışlık olduğunu ve bedenini yeterince ya da doğru tanımadığını göstermektedir.

Kendini tanıma sanıldığından zor bir süreçtir. İnsanın kendi davranışlarını gözlemesi, yorumlamasını ve yorumlarının doğruluğunu sonraki yaşantıları ile sınamasını; en azından belli dönemlerde kendisini ve başkasını yargılamayı bırakabilmesini, karşılaşacakları ile cesurca yüzleşebilmesini ve yaşadığı duygulara katlanabilmesini gerektirir. İnsanın kendini tanıma sürecinde zaman zaman başkalarının değerlendirmelerini alması ve diğer insanlar üzerinde yarattığı etkileri gözlemesi yararlı bilgiler vermektedir. Bu zor yolculuk için cesaret gösteren ve emek harcayanların çabalarının ürünlerini daha nitelikli ve doyumlu insan ilişkileri kurarak alırlar. Nitelikli ve doyumlu insan ilişkileri kurabilmesi, insanın kendisini ve diğer insanları tanıması ile mümkündür (Özmen, 2006: 14).

Kendini tanıma arzusu ve isteği, insan doğasının aşkın unsurlarından biridir. Bunun için ben kimim? Ve ben neyim sorularının sorumluluğunu alarak elde ettiği sonuçlarda

da kimseyi suçlamadan durumunun sorumluluğunu yüklenerek kendini adlandırma ve tanımlamayı tamamlayacaktır.

Eğitim sürecindeki insanı bir olanaklar toplamı olarak gördüğümüzde ve eğitimi de insanın kendisinde varolan potansiyeli açığa çıkarma süreci olarak tanımladığımızda, insanın değerine ve doğasına ilişkin bir sorgulamayı da yapmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Akdağ, 2009: 2).

2. İNSAN DOĞASI VE DEĞERİ

Çağ açan olaylar ve bu olayların hem sosyo-kültürel hem de teknolojik alanlarındaki gelişmeleriyle şu anda olağanüstü bir dünyada yaşıyoruz. İnsan ise, var olduğu günden bu güne sürekli olarak içinde yaşadığı dünyayı, evreni tanımaya ve anlamaya çalışmış, ancak bu çabası içinde en az tanıyabildiği varlık yine kendisi olmuştur. Bunun önemli sayılabilecek nedenlerinden biri insanın yine insan tarafından incelenmiş olması olabilir (Gülaçtı, 1999: 1).

Çünkü insanı tanıma ve araştırmanın ana prensibinde gereğinden fazla ayrıcalığa ve tepeden bakışa yer verilemez. İnsanı tanımak belli bir hoşgörüyü gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ne kadar güç bir görevle karşı karşıya bulunulduğu ortaya çıkmaktadır.

İnsan aynı zamanda bir bütün olarak ve bütün yönleriyle ele alınmak zorundadır. İnsanın bu yönleri; fizyoloji, psikoloji, sosyolo-

ji, öjenizm, pedagoji, tıp gibi özel bilimlerin konusudur (Carrel, 1998: 18).

Hume (1974) insan tabiatının ilmi, her biri kendine mahsus değeri bulunan ve insanlığın eğlenmesine, bilgilenmesine ve iyileşmesine yardım payını getirebilecek olan iki ayrı metotla ele alınabileceğini söylemiştir. Birisi insanı, asıl aksiyon için yaratılmış, girişmelerinde, zevklerine ve duygularına kapılan ve eşyanın görünürdeki değerleriyle, kendilerini içinde bulundukları görüş tarzına göre, bu eşyanın birini arayıp diğerinden uzaklaşan bir varlık saymıştır (Hume, 1974: 3).

Birlikte yaşayan insanların birbirlerine karşı olan tutumları beraber yaşadıkları hayatın getirdiği şartlar altında birbirlerini anlamalarına bağlıdır. İnsanları tanımak için onların doğalarını bilmek zorunluluğu vardır. Çünkü insan doğasını tanımada ne kadar başarılı, bilgili olunur ise, beraber yaşamak o kadar kolaylaşacak; birbirlerini iyi anlayamamaktan, dış görünüşe bakarak yanılgılar ve yanlış anlamalardan doğacak rahatsız edici unsurlar ortadan kalkacaktır. Hatta insan doğası biricik insan bilimidir ve bugüne kadar en göz ardı edilmiş olanıdır (Hume, 1997: 252)

İnsan doğasının “kinci mi”, “anlayışlı mı” olduğu, “doğuştan ve değişmeyen” bir olgu mu, “toplumsal mı”, “öğrenime dayalı” bir olgu mu olduğu uzun zamandır tartışılmakta olan bir konudur. Bu tartışmaların etkilerini hem insan doğası ile ilgili tanımlarda hem de insan doğasını açıklamaya çalışan kuramlarda görmek mümkündür.

Bu kuramların sayısı arttıkça tanımlarda bir o kadar artmaktadır. Klasik felsefenin insanın doğasına ilişkin iki kuralı vardır. Bunlardan birincisi “insanın özü daima aynı kalır” ilkesi, ikincisi ise “insan, çevresinden soyut olarak ele alınmalıdır” ilkesidir. İnsanın bilgisi ve bilgi üretmesi çevresinden soyut olarak düşünülmüştür. Bu görüşe göre insan her toplumda, her çevrede ve konumda aynıdır. Klasik felsefe insan doğasını durağan olarak niteler. Psikoloji, sosyoloji ve antropolojinin bu alandaki bulgularını dikkate almaz. Hilmi Ziya Ülken (Ülken, 1938: 26) klasik felsefenin insan doğasına ilişkin bu görüşünü şöyle eleştirmektedir: “ Hâlbuki modern ilim bilakis, tekâmül problemini bilgi problemine bağlamaya sevk ediyor. Fakat insanlarla âlem arasındaki karşılıklı münasebet ve rabitaları (correlations) bize gösteren bilhassa içtimaiyat olmuştur. O bize, daima aynı kalan bir “tab-ı beşer” (İnsan Doğası) olmadığını, insanın ne mantığı, ne bilgisi, ne de işleyişi (action) itibari ile muhitinden mücerret olmadığını telkin etti.”

Muzaffer Şerif (1938) insan doğasının toplumdan topluma farklılık gösterdiğini belirtmekte, insanı bireyci, çıkarıcı ve yarışmacı olarak niteleyen yaklaşımı eleştirmektedir. Şerif’e göre yaşamın bireysel kazanç etrafında döndüğü bir toplumda insanların bireyci, yarışmacı ve çıkarıcı olduğunu kimse inkâr etmez. Zaten insanın mahiyeti böyle olduğundan dolayı... diye başlayan dogma, örneğin Amerika da oluşmuş toplum sistemi biçiminde, bir toplum içinde yetişmiş insanları nitelemek için kullanılırsa bir gerçek olarak kabul edilebilir (Şerif, 1938: 110).

Felsefi boyutta bakıldığında varoluşçu görüşün kuramcılarında Sartre’a göre insan doğası belirli ve tanımlanabilir bir yapıda değildir. “İnsan Doğası” her bireyin seçimlerine bağlı olan ve yeniden oluşturulabilen sürekli bir yapıdır (Murdoch, 1983: 30). Ortaçağda ise bu görüş klasik felsefenin tutucu ve kadercî düşüncesine bağlı olarak, insanların doğuştan kötülüğe eğilimli, sınırlı, kutsal ve değişmez bir yapıda “insan doğası” olduğu şeklinde değişmiştir.

Ve hatta insanın doğasını Tanrının dileğine, yaşadığı coğrafi bölgeye, iklime, soya, kalıtıma bağlayan inançlarda ortaçağ boyunca hüküm sürmüştür. Muzaffer Şerif “Tab-ı Beşer” adlı makalesinde bu konuda ki düşüncelerini ifade ederken şöyle bir açıklama getirir: “zaten insanın mahiyeti böyle olduğundan dolayı...” diye başlayan kati nas (dogma), münakaşalarında Avrupa’nın bilhassa 18 inci ve 19 uncu asırlarından tevârüs ettiğimiz bir zihniyetin temadisini müdafaa etmek için her gün önümüze sürülür. Tabiatı ile bir kere bu tarzda başladıktan sonra varılan netice bu zihniyetin basmakalıp bir apolojisi olmaktan öte geçmiyor” (Şerif, 1938: 109).

Ve hatta yaklaşık aynı döneme rastlayan uzak doğu felsefi sistemlerinden bir kısmı olan Buda, Brahma, Tao öğretilerinde insan doğasının yapılandırılması hakkında insanların iyilik yapmaları, yalan söylememeleri, zulüm yapmamaları görüşleri savunulmuştur.

Bütün bu düşüncelerin savunulması ile aynı

zamanda toplum da kendi çapında eylemlerde bulunmuş, insan doğasının yapılandırılması çerçevesinde insanların aç bırakılmasına başlanmış, diri diri yakılmışlardır.

Wrightsmen'in (1974) insan doğasını açıklamaya çalışan kuramlar üzerinde yaptığı araştırmasında ilk kuramların, insan doğasının özce sosyal-antisosyal veya insan davranışlarının zevke, başarıya, güce yönelik olduğu gibi tek boyutlu görüşlerden kaynaklandığı yönünde bulgulara rastlamıştır (Akt; Ayok, 1995: 15-16).

Metafizik anlayış insan doğasını, doğuştan gelen nitelikler olarak tanımlar. İslam'a göre insan doğuştan iyidir. Hristiyanlık anlayışına göre insan, doğuştan kötüdür. Rousseau gibi kimi düşünürlerde onu doğuştan iyi, ama sonradan kötüleşmiş sayarlar. Bu anlayışa göre insan suçluluğa, saldırganlığa, şiddete ve haksızlığa eğilimlidir. Gerçekte toplumsal düzensizliğin bütün kötülükleri, böylelikle insanın üstüne yıkılır ve onun doğuştan gelen nitelikleri sayılır. Bu, tümüyle hayal ürünü olan bilim dışı bir anlayıştır. İnsan, içinde bulunduğu özdeksel koşullarla belirlenir; bu koşulların gerektirdiği ölçüde iyi ya da kötü olur (Hançerlioğlu, 1982: 187).

Görüldüğü gibi insan doğası kavramının temelini doğum, çevre, kültür, toplum vb. oluşturduğu şeklinde birçok kuram öne sürülmüştür.

Wrightsmen'in (1972) bu kuramlardan ve yaptığı araştırmalardan yola çıkarak geliş-

tirdiği insan doğası kavramını burada vermek yerinde olacaktır. Bu kavramda her insan diğer insanların belirli özellikleri olduğunu, belirli durumlarda, belirli biçimlerde davranacağını düşünür. İnsan doğası, bireyin diğer insanlara yönelik genel tutumlarıdır. (Wrightsmen, 1974; Akt; Küçükka-
ragöz, 1992: 2)

İnsan doğası konusunda yapılan araştırmalar elden geçirildiğinde toplumun belirli kesitlerini oluşturan bireylerin insan doğasına ilişkin görüşlerinin incelendiği görülmektedir. Türkiye açısından bu konuya bakıldığında yapılmış az sayıda araştırma olduğu ve konunun yeterince irdelenmediği görülmektedir.

Kişilik değişkenlerinin ve özelliklerinin oluşumunda, kişilik kuramları geliştiren psikologlar, değişik süreçler üzerinde durmuşlardır. Zaten 20. yüzyılda, psikolojide ağırlığını duyuran kişilik kuramlarının çoğu, kişiliği açıklamaya çalışan "Davranışçı Yaklaşım" a dayanmaktadır. Davranışçı yaklaşımlar, kişiliğin belirli uyarılar karşısında ortaya çıkan ve pekiştirilen öğrenilmiş davranışlar sonucunda meydana geldiğini öne sürer. Bilişsel kuramcılar ise insan davranışlarının karmaşık olması nedeniyle uyarıcı-tepki kalıpları çerçevesinde açıklanmasının yeterli olacağını öne sürerek öğrenmede esas odak noktasının bireyin uyarıları nasıl algıladığı, onları nasıl organize ettiği, nasıl yorumladığı ve nasıl genellediği üzerinde durur (Fidan, 1986. 65).

Aslında insan doğasının bütüncül bir tasviri

herhangi bir bilimsel araştırma programının halledemeyeceği kadar ağır bir yük olması nedeniyle bilimlerin en iyi ihtimalle insan doğasının belli parçalarını yakalayabileceğini kabul etmek gerekir.

11.1 İnsan Doğası:

İnsanın kendisini ve başkalarını anlama ve anlatma eğilimi, merakı, insanın varoluşuyla başlamıştır denilebilir. İlk insan önce kendi yüzüyle, gözüyle, bedeniyle ilgilenmiş, bunları merak etmiş, durgun suya yansıyan görüntüsüyle kendisini anlayıp tanımaya çalışmıştır. Fakat bu fiziki görüntüsünden hariç ruhun yapısını gösteren, yansıtan bir ayna aramaya başlamıştır. Ona kaygısını, kızgınlığını, neşesini, sevincini, iyiliğini, kötülüğünü gösteren, kim olduğunu anlatan, onu başkalarından ayıran özellikleri yansıtan bir ayna. Sonunda insan bu aynayı buldu: Başkaları. Eğer insan başkalarına bakmasını bilirse kendisini görebilir, anlayabilir, tanıyabilir. Tüm ruhsal yaşantıyı, duygulanımları, bilgileri insana gösteren, yansıtan tek sihirli ayna, başkalarının bunlara karşı gösterdiği tepkidir (Köknel, 1997: 20).

İnsanlığın yapısı herkes tarafından farklı algılansa da, insanlar yaşamda önemli rol oynamaktadırlar. Örneğin bir bilim adamı evrenle ilgili çalışmaları hakkında ön tahminde bulunmayı gerekli görür. Bu tahminlerle doğal dünyadaki her bir olayın sınırlı sayıda bir sebebi olduğu sonucuna varır. Benzer olarak bütün insanlar da diğer insanların davranışlarını tahminlerle sınırlı sayıdaki faktörlere bağlarlar. Buna dayalı

olarak bireylerin insan doğasına ilişkin belli kabulleri olduğu, bireyin yaşamını ve diğer insanlara nasıl davranacağını etkilediği söylenebilir (Wrightsmen (1974), Akt; Ayok, 1995: 8-9).

İnsan doğası hakkında fikir tahminleri ve yaklaşımlar, herkesin insan doğasıyla ilgili bir felsefesi olduğunu, yani kesin değerleri olduğunu ve kesin yollarla davranacağını doğruluyor (Wrightsmen (1974), Akt; Ayok, 1995: 8-9). Buradan da anlaşılacağı üzere her insanın kendine özgü, farklı bir insan doğası felsefesi vardır.

Bu konu ile ilgili şu tahminlerde de bulunulabilir:

1. Bireylerin insan doğasına ilişkin bazı kabulleri vardır.
2. Bu kabuller sosyal yaşamda yaygın ve etkilidir.
3. Bu kabuller günlük yaşamda nasıl davranacağımızı önemli ölçüde etkiler (Wrightsmen (1974), Akt; Ayok, 1995: 9).

Aynı konuyu Bilgin (1991) şu şekilde ifade eder:

1. İnsanlar dünyalarını farklı biçimlerde yapılandırmaktadır.
2. Bu psikolojik yapılar bireylerin davranışını kesinlikle etkilemektedir (Bilgin, 1991: 17)

2.1.1. İnsanın Doğasına İlişkin Tarihi Kabuller:

Eski Yunan'da insan doğasının ölçülemez ve ancak mantık yolu ile açıklanabileceği belirtilmiştir. Batı düşüncesinde insan doğasıyla toplum doğası, birlikte, birbirleri ile ilişkili olarak kabul edilmiştir. İnsan doğası tarihin değişik dönemlerinde değişik kavramlara dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar zevkçilik (Hedonizm), güç, başarı kazanma kavramlarının yanı sıra akılcılık, kadercilik, sempati, taklit vb. olarak sıralanabilir (Akyıldız, 1991: 56). Tarihin bir döneminde insan doğası “akılcılık” ile tanımlanırken, diğer bazı dönemlerinde de “kadercilik”, “güç kazanma” gibi belirli bazı özelliklerle tanımlanmış, tek boyuta indirgenerek, insanların genel davranış ve özellikleri bu kavramlara dayanılarak açıklanmıştır (Bilgin, 1991: 5).

Wrightsmen'a (1974) göre ilk çağ boyunca düşünürler politikanın ve toplumun doğasına ilişkin fikirlerini, kuramları ile birbirine bağlayarak yapılandırmışlardır. Platon, insanın sosyal ilişki kurma ihtiyacı içinde olduğu için toplumu biçimlendirdiğini ifade etmekle birlikte Aristo da aynı dönemde sosyal ilişki kurma ve topluca yaşama ihtiyacını içgüdüsel ve yapısal temellere dayandırmıştır (Gökberk, 1961: 57-90). Ayrıca Aristo, tüm insan bilgisinin insan doğasının temel bir eğiliminden doğduğunu ve bu eğilimin insanın en temel eylem ve tepkilerinde kendini dışlaştırdığını öne sürmüştür (Cassirer, 1980: 14).

İnsanın doğal olarak sosyal olduğuna kaynaklık eden fikirlerle, insanın doğasını bencillikle açıklayan fikirler İ.Ö. 3 ile 4. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Bu yüzyıllarda site devletlerinin yıkılmasıyla oluşan sosyal ve politik belirsizlik ortamında, Grek düşünürlerinin iki zıt uçtaki okulları olan Epikuros ve Stoikçiler (Sundurmacılık) de, insan doğasına yönelik düşünceler en net ifadelerini bulmuşlardır. Epikuros görüşte insanlar öncelikle zevk peşinde koşan, yalnızca kendi çıkarları ve yaşamlarıyla ilgilenen bireyler olarak tanımlanmışlardır. Epikuros felsefesinde birey, diğerlerinin bencilliğinden kendisini korumak, kendi güvenlik ve ekonomik çıkarlarını sağlamak için sosyal toplumu oluştururlar. Ve birey kendisine mutluluk sağlayacak olanakları, araçları araştırması gerekliliğini bilmelidir. Stoik görüşte ise insanlar diğer insanlara karşı sorumluluk taşıyan, yardımsever ve her şeyin mutluluğunu sağlama gibi özelliklerle tanımlanırlar. İnsan bağımsızlığı ana düşüncedir (Gökberk, 1961: 97-106).

20. yüzyıla kadar insanın doğasını Tanrı'nın dileğine, yaşadığı iklime, yöreye ve soya bağlayan inançlar, etkilerini sürdürmüştür. Aynı dönemlerde özellikle Orta Çağ boyunca pek çok düşünürde davranışı Tanrı ya da doğma olarak kabul etme eğilimindeydiler. Değişik toplumlardaki, çeşitli dengeler ve kültürlerde rastlanılan benzer davranışlar, böyle izah edilmekteydi (Küçükkaragöz, 1992: 18).

Bir süreç olarak ele aldığımızda, tarihi kabuller, sosyal ve politik düşünürlerin ve

giderek sosyal psikologların çalışmalarıyla insan doğasının 1960'lara kadar süren zevkçilik ve güç kavramıyla açıklanmaya çalışılmış olmasından sonra dört temel bakış açısı oluşmuştur:

2.1.2. Hedonistik Görüş

Nihai amacı zevke ulaşma olan insanın, davranışının belirleyicisi de, zevk ve hoşnutluk elde etme çabalarıdır (Wrightsmen (1974), Akt; Küçükkaragöz, 1992: 20). Temeli Epikureon Okula dayanan bu görüş, insan doğasının açıklanmasında en uzun süredir bilinen bir kavramdır.

Bu görüşe göre insanlar acıdan kaçma ve zevke yönelme eğilimindedirler. Sokrates, mutluluğun iyiye yönelmek ve onu gerçekleştirmekle elde edilebileceğini vurgulamaktadır. Bu öğretiyeye göre haz veren her şey iyi, acı veren her şey kötüdür. Aristippas'a göre her davranışın nedeni, mutlu olma isteğidir. Yaşamın ereği hazdır (Hançerlioğlu, 1977: 443).

Jeremy Bentham (1749-1832) ve John Stuart Mill (1806-1873) bu kavramı geliştirirken tek bir temel ilkeden hareket etmişlerdir ve insan davranışlarının zevki arama ve acıdan kaçma temeline dayandığı ifade etmişlerdir (Bilgin, 1991: 5).

Günümüzde doğrudan işlevsel bir terim olmayan Hedonizmin bazı kabulleri, psikolojinin kapsamına girmiştir. Allport'un (1968) bildirdiğine göre günümüzde pekiştirme kapsamının içinde, Hedonizm bir çeşni olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak, litera-

türdeki doyuma (zevke) ulaşıldığında, gerilim ya da dürtünün azalacağı hipotezleri, insanın her şeyinin zevk olduğu kuramının, evrensel geçerliliği olduğunu ispatlamaktadır (Küçükkaragöz, 1992: 21).

Gerçekten de çağdaş psikolojide yapılan araştırmalar bazı davranışların gerilimin azaltılmasından daha çok uyarandan artış aradığını bulgulamıştır (Küçükkaragöz, 1992: 21).

Zevkin içinde bulunulan şartlar tarafından tanımlanması, acı ve zevkin hareketten ayrı bir tanımının olmaması, her harekette ve ortamda zevk tanımının farklılaşmasına neden olur (Küçükkaragöz, 1992: 21).

2.1.3. Rasyonalist Görüş (Akılcılık):

Geleneksel Yahudi-Hıristiyan öğretilerinde insan, doğuştan sonlu, sınırlı ve kusurlu özelliklere sahiptir. İnsan doğası da ilk günah fıkrı ve insanın kötülüğe eğilimi bu öğretilerde vurgulanmaktadır. İnsan doğası, özellikle nefsanidir (Honer'den Çev: Ünder, 1990: 810).

Bu görüşün özünü temsil eden kişi Thomas Hobbes (1588-1679)'dir. Hobbes'e göre, özde bencil ve antisosyal olan insan davranışlarını, kendini korumaya yönelik bireysel güdüler yönlendirir. Birinci insan güdüler zevk elde etme, başarı kazanma ve güç aramaya yöneliktir. Bireyler birbirinden farklıdır ve bencillikleri çatışır. Doğal durum, herkesin herkesle savaşıdır. Hobbes, bu duruma çare olarak Leviathan (1651) adlı eserinde pratik aklı önerir. Pratik akla göre,

bilerek, isteyerek toplumu oluşturan insan, böylece kendini ve öz çıkarlarını koruyabilir (Amittay'dan Çev: Kılıçbay, 1983, Akt; Kamburoğlu, 1996: 13).

İnsanın belirli özelliklerle doğup onlarla yaşadığını ileri süren dinin kadereci görüşüyle, Orta Çağın tutucu düşüncesi, zaman süreci içinde yerini, insanı çıkarıcı, bireyci, akılcı bir varlık olarak gören ve bu özelliklerin tümünün insanlara özgü olduğuna inanan görüşlere bırakmıştır (Akyıldız, 1981: 4)

2.1.4. Machiavellist Görüş:

İnsanın amacının, yaşama güdüsünün fonksiyonunda saklı olduğunu vurgulayan Machiavelli (1469-1527), bu amacın da doğaya paralellik göstermek olduğunu belirtir. Bunu yapabilmek için de insan yeteneği, fiziki ve ruhsal gücünün yanı sıra her duruma uyma özelliğini de kullanmalıdır (Küçükkaragöz, 1992: 22).

Buna uygun olarak Nietzsche de gücü insanın başta gelen güdüsü olarak görmektedir. Benzer düşüncelere göre bütün sosyal davranışlar güç arayışının direk yansımasıdır. İnanç, sevgi, güven ve fedakârlık güdülere, güç kazanmanın gölgelenmiş biçimleridir. Bu güdüler Allport'un sözleriyle boş yalanlar olarak belirtilir (Wrightsmann, 1972, s. 25, Ayok, 1995: 12).

Güç kazanma, insanın temel güdülerinden biri olsa da, bireye sadece tek bu boyuttan bakıldığında insanın olumlu, yapıcı, geliştirici güdülerinin görülmezlikten gelinilmesini ortaya çıkarır.

2.1.5. Varoluşçu Görüş:

Alman filozofu Martin Heidegger'in kurduğu bu kuramı Jean Paul Sartre geliştirmiştir (Hançerlioğlu, 1977: 443)

Bu görüş insanın kendisini yaşamakta olduğu zaman içinde var edebileceği ve değiştirebileceği ilkesinden kaynaklanır. Bu görüşe göre, evrende kendi varlığını yaratan tek varlık insandır ve insandan başka tüm varlıklar var oluşlarından önce yaratılmışlardır. İnsan insanlığı kendisi yapar ve nasıl yaparsa öyle var olur, değerlerini kendi yaratır ve yolunu kendi seçer. Doğada insana yol gösterecek başka bir şey olmadığı için özgürdür, yaşamını istediği şekilde yönlendirebilir ve kendi sorumluluğu üstlenebildiği oranda özgürdür (Geçtan, 1988: 231-248).

Varoluşçu yaklaşımda, insanın hem doğanın bir parçası olması hem de ondan bağımsız bir bütün olması yaşamın en özgün ikilemidir. Bu şekilde insan, doğa içinde çelişkili bir konumda bulunur. İnsan her davranışı, kararı ve tercihi ile kendi yaşamını, kadere kendi çizer, bu nedenle davranışlarından sorumludur. Bir insanın yaşamı, bireyin kendisi, çevresi ve diğerleri ile yeterli olan ilişkilerine bağlıdır. İnsanın karar verebilecek bir güçte, bağımsız ve özerk olmasından dolayı varoluşçular insanın atılmışlık ve çaresizlik durumunu kötümserlik olarak değerlendirmezler (Yanbastı, 1996: 246).

2.1.6. Hümanistik Görüş

Kaynağını Varoluşçu görüşten alan Hümanistik Görüş'e göre ise, sağlıklı insan, baş-

kalarının empoze ettiği ve çevresi tarafından sunulan, “olması gereken” olarak algılanan “ben” imgesini kabul etmez. Kendini gerçekleştiren ve içsel olarak zenginleştiren insan, doyum sağlar. İnsanlar kendilerinden sorumlu ve otonomdurlar. Karmaşık, içsel bir süreçte ilerlerler (Wrightsmen, 1972, s. 25, Küçükkaragöz, 1992: 23.)

2.2. Psikolojinin Bir Alanı Olarak İnsan Doğası

Psikolojik yaklaşımlarda insan doğası kavramını açıklayan görüşleri üç başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Davranışçı Kuram:

Davranışçı yaklaşım, çağdaş insanın görüşlerinde oldukça önemli etkiler yaratmıştır. Bu yaklaşım insanın nasıl koşullanmış olduğuna bağlı olarak iyi ya da kötü, mantıklı ya da mantıkdışı davranabileceğini kabul ederek davranışın nedenlerini bireyin öğrenme yaşantılarında arar. Davranışçılık, öznel yaşantıyı tümünden reddettiği gibi, insan yaşamının, çevrenin onu koşullandırma biçimine göre sürdürüldüğünü ifade ederek bu nedenle insanın seçim özgürlüğüne sahip olduğu görüşünün bir yanlgı olduğu kanısındadırlar (Geçtan, 1989: 70).

Skinner insanı nedenci olarak tanımlamakta, insanın her davranışının bir nedeni olduğunu belirterek bunun ötesinde insanın davranışlarında özgür olduğunu söylemenin hayalcilik olduğunu söylemektedir. Neden-ciliğin doğal bir sonucu olarak insan verdiği tepkiler de özgür değildir. İnsan davranışı

çevresi tarafından belirlenir. İnsanın zihinsel durumunu, duyguları ve niyetlerini belirleyen çevresel koşulların sonucu olan davranışlarıdır. İnsan tamamen çevresi tarafından kontrol edilmiş değildir, aynı zamanda insan çevresini de kontrol ederek diğer insanların davranışlarını düzenleyebilir (Akyıldız, 1989: 61).

Bu bilgilerden sonuç çıkaracak olursak insan doğasına ilişkin tutumlarımızın meydana gelişinde diğer insanların davranışlarına bağlı olduğu belirtilebilir.

2.3. İçgüdü Kuramları:

İçgüdü teorilerinin arkasında ki temel fikir, tüm türlerin hayatta kalabilmesi ve türlerini devam ettirebilmek için yiyecek sağlama, cinsel ilişki gibi belirli davranışları yapmaları gerektiğidir. Bu davranışları yapma eğilimleri doğuştan gelir. İçgüdülerin genellikle hem enerji verdiği hem de davranışı uygun amaçlara yönelttiği düşünülür.

İçgüdülerin genellikle basit olduğu düşünülür, fakat çoğu sosyal davranış karışıktır. Bu tür basit yapılar nasıl bu tür karmaşık sonuçlara sebep olabilir? Freud tarafından kullanılan bu çözüm, nispeten birkaç içgüdü düşünmek ve davranış karmaşıklığını içgüdüsel enerjiyi tahmin etme yollarının belli nesnelere yönelerek öğrenilmesi olarak açıklamak. Başka bir çözüm; geniş bir içgüdü sayısı düşünmek. Bu Mc Dougall tarafından benimsenen bir çözümdür (Wrightsmen, 1972, s. 28, Ayok, 1995: 15).

İçgüdü kuramları iki ana bölümde incelenebilir:

2.3.1 Psikanalitik Kuram

Bu kuramın kurucusu olan Freud'a göre insan hazzıya yönelme ve acıdan kaçma eğilimindedir. Doyum bulduğu zaman haz duyar ve bunu yaşamı boyunca devamlı arar. Gerilim doyumsuzluk olduğunun işaretidir. İnsan, gerilim sonucu biriken bu enerjiyi boşaltma ve huzura kavuşma savaşı verir. Freud içgüdüleri iki alt bölümde toplamıştır. Yaşam içgüdü ve ölüm içgüdüdür. Yaşam içgüdüünün bireyin yaşamını ve insan ırkının devamını sağladığını belirtmiştir. Ölüm içgüdüünü yıkıcı içgüdü olarak kabul etmiştir. Freud'u en çok ilgilendiren içgüdü cinsellik ve saldırganlık içgüdüdür. O'na göre, insan cinsel ve saldırgan dürtülerini ertelemeksizin hemen karşılamak ister. Bu nedenle insan doğasının temeli, onda toplumca kabul edilmeyen bu tür dürtülerin bulunmasıdır. Toplum bu dürtüleri tümüyle önleyebilir ya da kabul edebilir başka alanlara yönlendirir. İnsanların çoğu bu dürtülerini tanımazlar. Çünkü insanın cinsel ve saldırganlık dürtüleri toplumca o kadar kabul edilmez ki bireyin sosyal yaşamını sürdürebilmesinin tek yolu bu dürtülerine yabancılaşmasıdır. Psikanalizin görevi de bunu başarmada bireye yardımcı olmaktır (Geçtan, 1988: 48; Ayok, 1995: 15).

Ölüm içgüdüünün önemli bir türevi olan saldırganlık dürtüsü, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşır ya da onlara karşı yıkıcı davranır, çünkü kendini yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir. Yaşam ve

ölüm içgüdüleri birbirini etkisiz kılabilir ya da birbirinin yerine geçebilir (Geçtan, 1988: 48, Ayok, 1995: 15, Çamdibi, 1994: 100).

Yalnızca davranışı değil, davranış nedenlerini de açıklayan psikanalitik görüş deterministtir. İnsan, kabul edilmeyen dürtüleri karşısında kaygı ve gerilimle tepkide bulunur (Ayok, 1995: 16).

Sonuç olarak Psikanalitik görüş insan doğasına oldukça kötümser bakmaktadır.

İçgüdü kuramlarından sayabileceğimiz fakat psikanalitik kuram içerisinde alabileceğimiz bir diğer kuramcı Jung'tur. Çünkü Jung, şuurlu kavramını kabul etmekle birlikte insan doğası hususunda Freud'dan farklı düşünmektedir. Jung'a göre insanın davranışlarının sadece sebeplerle değil, gayelerle de meydana gelmesi görüşüdür. İnsanın davranışlarına tesir edenler hem tarihten gelenler, hem de gelecekteki maksat ve gayelerdir. Jung'un teorisinde kabul ettiği ve öne sürdüğü "Kolektif şuurlu" kavramında, insanı aşan bir şuurlu vardır ve bu şahsi şuurlu aşar. Fert kendi ırkının ve insanlık geçmişinin izlerini taşır. Kolektif şuurlu, şahsiyetin temelidir. Bütün insanlar az veya çok aynı kolektif şuurluına sahiptirler. (Çamdibi, 1994: 103-106).

2.3.2. Etholojik Kuram

Bu kuramın kurucusu olan Mc Dougall'a göre doğuştan gelen bir eğilim olan içgüdüler, çevresel koşullarla birleşerek davranışın hedef ve amacını belirler, fakat bu davranışın kesin şeklini belirlemez (Wrightsmann,

1972: 35; Ayok, 1995: 16).

Davranış karmaşık olarak kabul ediliyor, çünkü herhangi bir durumda rekabet eden birçok eğilimler ve hisler vardır ve gösterilen davranış içgüdülerin birliğiyle belirlenir (Wrightsmen, 1972: 35, Akt; Ayok, 1995: 16).

Freud içgüdüleri enerji süreçleri bakımından belirlemesine rağmen Mc Dougal doğal amaçlı davranış kavramına inanmaya eğilimliydi ve davranış çeşitlerini bu amaçlara yöneltti. Bu bakımdan amaç fikrini psikolojisinde tanıtmıştır. Örneğin, işinde sıkı çalışan biri meraklı, kavgacı, bencil, ailesine bağlı, kazanmayı seven birisi olabilir. Çevre şartları ve içgüdü birliği anlamlı amaçlar, hedefler üretir (Wrightsmen, 1972: 35; Ayok, 1995: 16).

Yapılan pek çok antropolojik çalışma, insan evriminin çatışmadan çok, işbirliği içinde olduğunu göstermektedir. Bunlara göre insan doğası doğuştan saldırgan yada rekabetçi değil, büyük ölçüde esnektir. Diğer etnolojik çalışmalarda da saldırganlık ve cinsel tepkilerin çevreden gelen uyaranlara bağlı olarak, sosyal çevre tarafından belirlendiğini bildirmektedir (Küçükkaragöz, 1992: 25).

2.4 İnsan Doğasına İlişkin Tutumlar

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 1996: 84). Tutum direkt olarak gözlenen bir özellik değil, bi-

reyin gözlenebilen davranışlarından dolayı varsayılan ve bireye atfedilen bir eğilimdir. Bu sebeple tutumlar dolaylı olarak ölçülebilirler. Ve insan doğası da bireyin diğer insanlara yönelik tutumlarını kapsadığına göre, kişilerin insan doğasına ilişkin tutum ve inançları konusunda fikirler edinilebilir.

İnanç ve tutumların değişme ve gelişmelerinde birçok etkenin etkisi vardır. Kültürel, psikolojik ve aynı şekilde kişilik özelliklerinin de büyük etkisi vardır.

İnsan doğasına ilişkin tutumlarımız başlıca dört yol ile oluşur.

A. Diğer insanların davranışlarının gözlemlenmesi: Birçok insan çocuğun temel değer ve tutumları çevresine bağlı olarak öğrendiği konusunda aynı fikirdedir. Çocukların davranışları, diğer insanların davranışlarını gözlemesine bağlıdır. Eğer bir çocuk annesini yardımcı, güvenilir, gerçekçi, benzer olarak görürse diğer insanlardan beklediği davranış biçimi de bu yönde olacaktır. Annenin karakterine benzer görünen davranışlar insan doğasında, çocuğun psikolojik gelişimi üzerinde önemli bir berraklık sergilerler. Anne çocuğun davranışları ve kişiliği üzerinde diğer insanlara göre daha etkilidir. Ancak her ne kadar, normal olarak bir anne çocuğunu diğer insanlardan daha fazla etkilese de tek bir öge yeterli değildir. Çocuk devamlı olarak diğerlerinin davranışını gözlemleme şansına sahiptir (Wrightsmen, 1974: 30; Ayok, 1995: 20).

Boldwin (1955) de tutumların gelişimi diğer insanların karakterini keşifte önemlidir.

Böylece eğer çocuk, diğer insanların temel olarak güvenilmez, yardım sevmez ve küçümseyici olduğuna kanaat getirirse, insan doğası kavramı büyük olasılıkla olumsuz yöne doğru gelişecektir. Tabiki gerçek yaşamda bunlar basit değildir. Çocuğun gözlemlediği insanlar gıpta edilebilir niteliklere sahip olabilirde olmayabilirde. Bu nedenle çocuğun insan doğası hakkındaki tahminleri üzerindeki en uygun etkileyici görüşleri açıkça belirtmek zordur (Wrightsmen, 1974: 31; Ayok, 1995: 20).

B. Görüşlerin diğer insanlar tarafından ifade edilmesi ve diğerlerinden öğrenilerek kazanılması: Çocuklar diğerlerinin davranış ve tutumlarını analiz edip, kendilerine adapte ederler. Ailelerini dinleyerek doğruya sahip gibi gözüken tutumları öğrenirler. Eğer aileler şüpheli ve güvensiz ise, bu güvensizliği doğrudan çocuklarına göstermektedirler ve dolaylı olarak da gösterecekleri kesindir. Genelde çocuk kendisine bir model arayışı içindedir ve sürekli “insanlar gerçekten nasıldır?” sorusunu sorarlar. Bununu cevabını ise anne ve babası vermektedir.

Çocukların insan doğası hakkındaki tahminleri üzerinde ev ortamının etkisini kanıtlayıcı çalışmalar yapan Watson (1957) iyi ve sevgi dolu ortamda büyüyen 5 ile 12 yaş arasındaki çocuklarda çalışmalar yapmıştır. Aileleri tarafından katı derecede disipline edilmiş çocukların diğerlerine karşı daha çok düşmanlık gösterdiklerini, oysa toleranslı ailelerin çocuklarının diğerlerine karşı daha olumlu duygular gösterdiklerini

bulmuştur (Wrightsmen, 1974: 31; Ayok, 1995: 21).

C. Bireyin yaşam felsefesini sürekli olarak değerlendirmesi: Çocuklar büyüdükçe tutumları değişir. Okul çağına gelen çocuklar daha fazla kişiyle ilişki kurmaya başlarlar ve televizyon programları onda insanlar hakkındaki görüşlerinde etkiler meydana getirir. Çocuk insanların birbirinden farklı olduğunu insan doğası kavramının hala geçerli olduğunu ancak herkese karşı eşit olarak uygulanamayacağını öğrenir. Blake ve Dennis (1943)’deki çalışmalarında çocukların büyüdükçe farklılaşmaya başladığını belirterek yaşı daha büyük olan çocukların küçük olanlara göre insan doğasını kesinlikle daha az “çok iyi” veya “çok kötü” olarak gördüklerini ve daha az sıklıkla şiddetli kategorileri kullandıklarını görmüştür. Bu değişikliklerin nedeni çocukların tutumların her gün ki deneyimlerine bağlı olarak test ediyor olmalarıdır (Wrightsmen, 1974: 32, Ayok, 1995: 21).

D. Sürekli kişilik özellikleri: (Özgün kişiliğin kazanılması) İnsan kişiliği her zaman çevre ile bağlantılı işler. Kendi kişiliğimiz, motivasyonlarımız, ihtiyaçlarımız, eğilimlerimizi kendi kavramlarımızı ve karmaşık uyarıcıları algılamamızı, anlamlandırmamızı belirler. Eğer birey arzu edilir bir kişiliğe sahipse insan doğasına ilişkin tutumları da olumlu olacaktır. Mc Candless (1961) benlik kabulü yüksek olan bireylerin benlik kabulü içinde olmayanlara göre dünyayı arkadaşlarla dolu, güvenli bir yer olarak algıladıkları sonucuna ulaşmıştır (Akyıldız, 1989: 12).

3. SONUÇ

Geleneksel psikoloji genelde davranışı kültürel bağlamdan soyutlayarak incelemektedir. Çünkü temel amacı davranışın evrensel boyutlarını ve kurallarını bulmaktır. Ancak bu kısıtlama işlevini tamamlamıştır. Böylece psikoloji birey düzeyinde analizle, pozitivist mekanik fiziksel bir bilim modelinden sıyrılmaktadır. Bireyin tüm, çevresini kapsayan ve bireyin çevresiyle olan dinamik etkileşimini göz önüne alan bağlamsal yaklaşımlar insan gerçeğine çok daha uygun olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1990; Akt: Öner, 1991: 1).

Bir yanda insan doğasının nesnelliğini vurgulayan; genetik, evrimsel psikoloji gibi bilimsel gelişmeler sonucunda insan doğasını gittikçe daha iyi anladığımızı savunan belirlenimci (gerekirci) görüş, öte yanda insan doğasının öznelliğini vurgulayan, özgür iradeyi temel alan varoluşçu akımlar yer almaktadır. Ayrıca insan doğasını tanımlamaya yönelik dini, felsefi ve siyasal söylemlerde insan doğasını tanımlama gayretindedir.

Sözgelimi; Hristiyanlık inancı insan doğasının kötü olduğunu ve günahlarından arınabilmesi için insanın Tanrının bağışlamasına ve onun yol göstericiliğine muhtaç olduğunu söyler. İnsan doğası ve akli kurtuluşu tek başına bulmaya müsait ve muktedir değildir. İstirabın dindirilmesi yalnızca Tanrı'nın elindedir. Hobbes, Hristiyanlığın kötümser insan doğası fikrini (herkesin herkesle savaş içinde algılandığı) benimser. Ancak çözüme seküler bir yaklaşım getirir. İnsanlar akılla-

rını kullanarak kötücül doğalarının ürettiği hırslara, hınca ve en güçlü olma arzusuna sınırlar getirebilir ve canlarını, mülklerini koruyabilirler. İnsanlar doğaları gereği birbirlerine güven duymayacakları, konuşup bir sistem üzerinde anlaşamayacaklarından, iktidarın insanların kötücül arzularını engelleyebilecek mutlak bir otoritenin (monarkın) eline verilmesinin şart olduğu sonucuna varır. Locke, “Yönetim üzerine iki inceleme” isimli eserinde, insanların iyi, özgür ve eşit doğduğuna, Tanrının yeryüzünü insanlara eşit olarak verdiğine ve mülkiyetin çalışmayla elde edilen bir hak olduğunu inandığını ifade eder. İnsanlar esasen iyi varlıklar olduklarından, tutkularına sınır koyabildiklerinden oturup anlaşabilirler. Dolayısıyla Locke, Hobbes’in Toplum sözleşmesi fikrini destekler. İnsanın insanı yönetmesi insanlığın yararınadır. Ancak toplumun sözleşme sonucunda yetkisini, kendisini temsilen Monarka değil parlamentoya vermesi gerektiğini ileri sürer. Rousseau’ya göre ise, insan akli iyidir hoştur da tutarsızdır biraz. Beden uyumak gerektiğinde bunu söyler, acıktığında ne istediğini gayet güzel anlatır. Oysa akıl, maalesef, insana sağlıklı olabilmesi için neye ihtiyaç duyduğunu söylemez. Tam aksine susadığında şarap isteyen, uzanıp yatması gerektiğinde dans etmeye kalkan bir beden gibi davranır daha çok. Akıl tatmin olmak için neye ihtiyaç duyduğunu söyleyen “dış seslerin” etkisi altındadır. İşte bu dış sesler ruhların nadiren sarf ettiği fısıltıları ezip geçer, öncelikleri belirlerken akli karıştırır. Rousseau, modern toplumun (dış seslerin) daha fazla para ve olasılık sunarak bireyin iştahını tetikledi-

ğini ve bireyin elde ettiği başarıyı küçümsemesine yol açarak mutsuzluk yarattığını ifade eder.(statü endişesi).”Sosyal kontratta” (1762)sivil hakları ve halkın genel iradesinin tanrısız hukuka üstünlüğünü savunur..Bu eser, çevrede Fransız devriminin ve ardından cumhuriyetin fikri temelini oluşturmuş önemli bir etki yaratır.

Marx’a göre ise doğa kimse tarafından yaratılmamıştır. Her zaman vardır ve sonsuza dek var olacaktır. Doğa ne iyidir ne kötü. Bilinç ise doğanın evriminin bir ürünüdür. Bilinçte ne iyidir ne kötü. Bilinç sadece yüksek bir düzeyde düzenlenmiş maddenin bir ürünüdür. Toplum da doğanın bir parçasıdır. Dolayısıyla doğa yasalarına tabidir. Toplumun evrimini belirleyen şey bilinç değil, maddi üretimdir. Tersine bilinç bütün biçimleriyle üretim düzeyine uygun olarak gelişir. Üretim ilişkilerini belirleyen diyalektik sürecin sonucunda insanlık en ideal haline, yani komünist topluma ulaşacaktır. (İnsan da doğa gibi ne iyidir ne kötü. Tarihsel ve ekonomik gelişme tıpkı doğanın tabi olduğu gibi yasalara tabidir. Diyalektik sürecin sonunda insan istese de istemese de ıstırahının tek nedeni olan sömürü düzeninin çarklarından özgürleşecektir. Tarihsel süreç boyunca her sistem yeni ihtiyaçlar ve değerler yaratarak, önce insan doğasının gelişmesini teşvik eder ve bu anlamda bir önceki sisteme göre ‘ilericidir. Ama sonra kendi yarattığı ihtiyaçların karşılanmasını engellemeye başlayınca ‘gerici’ duruma düşer ve yeni bir geleceğin önündeki tıkaç olur (Sayers, 2009: 264)

Sonuç olarak insan doğası felsefenin, psikolojini, sosyal psikolojinin, dinin, düşünce ve ekonomik sistemlerin temel konusu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Bu bağlamda insan doğasına etki eden aile yapısı, eğitim düzeyi, denetim odağının içten ve ya dıştan olması, sosyal yapı farklılaşmaları üzerine çalışmaların yapılması gerekmektedir.

İnsan doğası üzerine yapılacak olan her türlü betimsel ve deneysel çalışmalarda insan doğasını temellendiren iradeyi kullanma ve sorumluluk yüklenme gibi karakter bileşenlerinin araştırılması ve betimlenmesi de gerekmektedir. Özellikle kişisel sorumluluk alma ve kişisel sorumluluk duyma gibi karakter özellikleri anaokulu sürecinden başlayarak eğitim programlarında öğreti olarak konulması ve bunlar üzerinde betimsel ve deneysel çalışmalar yapılması gereklidir.

Kişilerin davranışlarını belli bir sosyal yapı sürekli olarak etkilemektedir. Varolan sosyal yapının bireyin davranışlarını nasıl ve hangi ölçülerde etkilendiğinin belirlenmesine yönelik ileri düzeyde araştırmalara gereksinim bulunmaktadır. Özellikle insan doğası felsefi ve iç-dış denetim odağı algılarını hangi sosyal öğe veya öğelerin tespitine yönelik ileri düzeyde araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. İnsan doğası konusunda yapılan araştırmalar elden geçirildiğinde toplumun belirli kesitlerini oluşturan bireylerin insan doğasına ilişkin görüşlerinin incelendiği görülmektedir. Türkiye açısından bu konuya bakıldığında yapılmış az sayıda araştırma olduğu ve konunun yeterince irdelenmediği

görülmektedir. Ülkemizde çok az araştırma yapılmış olması göz önüne alındığında bu araştırmalara ne kadar ihtiyaç duyulduğu belirli olmaktadır.

KAYNAKÇA

AŞKIN, M., (1981). *Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürlerarası Sosyal Psikolojik Açidan İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum, s.85

AYOK, A., (1995). *Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin İnsan Doğası ve Depresyon Düzeyi Bağlantıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir. s.139

BİLGİN, N., (1998). Sosyal Psikolojiye Giriş, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.361s

CARREL, A., (1998). İnsan Denen Meçhul, Timaş Yayınları, İstanbul. 382p

CASSIER, E., (1980). İnsan Üstüne Bir Deneme, Remzi Kitapevi, İstanbul. 225p

CÜCEOĞLU, D., (1994). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitapevi, İstanbul. p.592

ÇAMDİBİ, H.M., (1994). Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali, Yıldızlar Ofset, İstanbul. s.212

GENÇTAN, E., (1989). Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar, Remzi Kitapevi, İstanbul. s.327

GENÇTAN, E., (1998). Psikanaliz ve Sonrası, Remzi Kitapevi, İstanbul. s.352

GÖKBERK, M., (1961). Felsefe Tarihi, Remzi Kitapevi, İstanbul. s.435

GÜLAÇTI, F., (1999). “Üniversite Öğrencilerinin İnsan Doğasına İlişkin Tutumları, İçten veya Dıştan Denetimli olma İle Bazı değişkenler Arasındaki İlişkiler.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. s.130

HAMILTON, S. F., L. M. FENZEL. (1988), The Impact Of Volunteer Experience On Adolescent Social Development: Evidence Of Program Effects”, Journal Of Adolescent Research, Vol 3(1): pp. 65-80.

HANÇERLİOĞLU, O. (1982). Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul. s.515

HUME, D. (1974). (Çev: Selmin Evrim), **İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul. s.251

HUME, D. (1997). **İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme**, (Çev: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul. p.584

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1972). **Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara. s.388

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1975). **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul . s.358

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1996). İnsan ve İnsanlar, Evrim Matbaası, İstanbul. s.463

KAMBUROĞLU, Y. K. (1996). Polis Memuru Adaylarının İnsan Doğasına İlişkin Tutumları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir. s.182

KORKUT, F. (1986). İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerinin Denetim Odakları Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı tezi, Ankara. s.187

KORKUT, F. (1991). Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerle, Gestalt Yaklaşımına Dayalı Olarak Yapılan Bireysel Danışmanın Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. s.272

KÖKNEL, Ö. (1997). İnsanı Anlamak, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul. s.418

KÖKSAL, F. (1991). Denetim Odağı İle Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler, Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Erzurum. s.134

KÜÇÜKKARAGÖZ, H. (1992). Öğretmen Adaylarının İnsan Doğasına İlişkin Tutumları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir. s.82

LEVENSON, H. (1973). “Multidimensional Locus of Control in Psychiatric Patients”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, V. 41, n. 3, pp. 397-404.

MESSINA, J.J. (2004). Tools for Personal Growth: Accepting Personal Responsibility. www.Coping.org/growth/accept.html. (7-10-2008 tarihinde internet ortamından indirilmiştir).

MURDOCH, I. (1983). (Çev: Selahattin Hılav), Sartre’ın Yazarlığı ve Felsefesi, Yazko Yayınları, İstanbul. p.268

NELSON, D. B. & LOW, G. R. (2004). Emotional intelligence: Achieving academic and career excellence (2nd ed.). Instructor’s Guide. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education. Also available online <<http://www.tamuk.edu/edu/kwei000/>>.

ÖNER, U. (1991). “Grup Yaşantısının Üniversite Öğrencilerinin İnsan Doğası Anlayışına Etkisi”, **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991, Cilt. 24, Sayı. 1, ss. 63–85.

ÖZMEN, E. (2006). Kendini Tanıma Rehberi, Sistem Yayıncılık, İstanbul. s.160

ÖZTÜRK, M. O., (1990). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Evrim Yayınları, İstanbul. s.567

SAYERS, S., (2009). Marksizm Ve İnsan Doğası, (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, İstanbul. s.264

ŞERİF, M., (1938). “Tab’ı Beşer” hakkında, İnsan Mecmuası, Kenan Basımevi, İstanbul, Cilt 1, Sayı: 2, pp. 109–116.

TURAN, M.. (1994). İnsan Doğası ve Hukuk, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul. s.153

ÜLKEN, H. Z., (1938). İnsan Mecmuası 1 (2), ss. 18-34 İstanbul

YANBASTI, G., (1996). Kişilik Kuramları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir. s.282